

4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Том 1 / В. И. Даль. – 6-е изд. стер. – М. : Дрофа, 2011.
5. Хайек, Ф. А. Познание, конкуренция и свобода / Хайек Ф. А. – Москва : Директ-Медиа, 2007. – 237.

**Михайлова І. О.**, ст. викл.,  
*Харківський національний університет міського господарства  
імені О. М. Бекетова, Україна*

## **ЛЕГІТИМАЦІЯ ПРАВА В УМОВАХ БАГАТОПОЛЯРНОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПОЛЯ**

Право, оскільки воно спирається на примус, завжди потребує виправдання. Актуальність проблеми легітимації права в сучасному суспільстві пов'язана з тим, що у зв'язку з секуляризацією і детрадиціоналізацією сучасного суспільства право вже не може отримати виправдання через посилення на традицію, тісно пов'язану з релігією.

В умовах ліберальної демократії найбільш поширеною і найбільш обґрунтованою є легітимація за допомогою двох принципів: принципу прав людини та принципу народного суверенітету. Правова система легітимна, якщо вона захищає права й свободи індивіда, і, якщо закони можна розуміти як вираження громадської думки та волі, тобто якщо реалізується демократична ідея самозакондавства громадян. Такий спосіб легітимації є дієвим в рамках демократичної правової держави. Але чи зможе він зберегти свою силу в епоху глобалізації, яка кидає виклик національній державі? Економічна глобалізація і посилення значення транснаціональних корпорацій послаблюють здатність національної держави самостійно регулювати обмін із зовнішнім світом, контролювати торговельні та фінансові потоки. Регулювати дії такого роду національних спільнот, що складаються з колективних суб'єктів з різними культурними традиціями, можуть тільки формальні норми права. Що стосується легітимації через реалізацію ідеї демократії, то вона також виявляється під питанням. Демократія досі здійснювалася тільки в рамках національних держав. Становлення космополітичної демократії, або глобалізація демократії, залежить від того, наскільки успішно наднаціональні політичні спільноти зможуть створювати загальну політичну культуру. В статті поставлені завдання і проводиться аналіз можливості демократичного процесу створювати соціальну інтеграцію і створювати загальну політичну культуру.

Аналіз полеміки щодо легітимації права в сучасному суспільстві ілюструє полярність двох основних дебатуючих сторін: традиції природного та позитивного права. До представників сучасного природного права прийнято відносити Л. Фуллера, який обґрунтовує право з точки зору внутрішньої моралі. Роботи Фуллера присвячені відносинам між мораллю та правом, які доповнюють один одного, тому що перша вимога будь-якої

системи, спрямованої на регламентування людської поведінки, полягає в тому, що правила повинні існувати. Але система правових норм може втратити свою ефективність, якщо сама дозволяє беззаконню насильства кидати собі виклик. Іноді насильство можна припинити тільки насильством. Тому цілком природно, що в суспільстві має існувати певний механізм, який у разі потреби застосує силу на підтримку закону. В роботі «Мораль права» Фуллер пише: «Людський фактор є необхідним елементом будь-якої справедливої системи. Той складний сенс, який ми називаємо «правом», на кожному кроці вимагає винесення суджень, і ці судження повинні виноситися людьми та для людей. Їх не можна закласти в комп'ютер».

Наступний представник сучасної традиції природного права – О. Гьофе. У роботі «Політика. Право. Справедливість. Основоположення критичної філософії права і держави» він наголошує на тому, що справжній світ заснований на повазі фундаментального права, на справедливості. Нехтування цим правом має своїм наслідком безлад і конфлікти. Отже, політична справедливість – зовсім не моральна розкіш, а необхідна умова людського співжиття. Світ є продуктом справедливості. У зв'язку з цим Гьофе вважає, що політична філософія, що віддає належне обом типам досвіду, повинна постійно утримувати думкою три головних поняття: «право», «справедливість», «держава». Звідси одна з головних тез філософа: «Якщо людський гуртожиток хоче мати легітимний характер, то він повинний: по-перше, мати правовий характер; по-друге, право повинне знайти якість справедливості, і, по-третє, справедливе право має бути захищене громадським правопорядком – а значить, прийняти вигляд держави – справедливої держави» [10, с. 39].

Іншим яскравим представником сучасного природного права є Джон Роулз. Його всесвітньо відома робота «Теорія справедливості» виступає в якості альтернативи неоліберальних теорій Ф. Хайєка. Формулюючи концепцію справедливості, Роулз поставив перед собою такі цілі. По-перше, він спробував розробити мінімально необхідні загальні принципи справедливості, які могли б лягти в основу «добре організованого суспільства», побудованого на демократичних засадах. По-друге, він прагнув сформулювати теорію, що перевершує найбільш поширені версії утилітаризму. Філософ сконцентрував свою увагу на тому, що він називає головним предметом його дослідження справедливості, – на основній структурі суспільства, під якою він розуміє всю сукупність найбільш важливих соціальних, політичних, правових та економічних інститутів (наприклад, конституцію, приватну власність, конкурентну ринкову економіку, моногамний шлюб). Функцією основної структури суспільства є розподіл переваг, пов'язаних з соціальною співпрацею. Головну проблему справедливості Роулз бачить в формулюванні та узаконенні принципів справедливості, яким повинна відповідати основна структура суспільства. Ці принципи визначають, яким чином мають розподілятися «пріоритетні

блага» (тобто основні права і свободи, влада, авторитет, можливості самореалізації, добробут тощо).

Сучасний правовий позитивізм представлений Ф. Хайеком, Г. Хартом, Г. Кельзенем, Н. Луманом, М Вебером та ін. М. Вебер зводить легітимність до легальності. Правова норма значима і заслуговує на визнання в якості правильної в тому випадку, якщо при її прийнятті дотримано визначені законом процедури законодавства. Легітимність норми забезпечується дотриманням формальних умов її прийняття, а не відповідністю її змісту уявленням про справедливість. Відстоюючи насамперед пріоритет свободи і недоторканності індивідуальних прав, наприклад, Хайек бачить у вимогах соціальної справедливості, справедливого розподілу, загрозу свободі. У роботі «Згубна самовпевненість» Хайек відносить саме поняття соціальної справедливості до отруйної мови політичної демагогії. Заклик до «розподільної справедливості», яка збігається з «соціальною справедливістю», він вважає несумісним із конкурентним ринковим порядком, який забезпечує економічну ефективність. В іншій не менш фундаментальній праці, яка називається «Право, законодавство і свобода», філософ здійснює спробу визначити зв'язок між правом і справедливістю. Хайек вважає, що називати справедливою чи несправедливою можна тільки людську поведінку. Використання терміну «справедливий» до інших обставин, крім людських дій або правил, які ними керують, – категорична помилка. Справедливими або несправедливими можуть бути не тільки вчинки окремої людини, а й узгоджені дії більшості людей або дії організації. Такою організацією, на думку Хайека, є державна влада, але не суспільство. Обґрунтування взаємозумовленості прав людини та ідеї демократії, запропоноване Хабермасом, підпорядковане центральному тезису дискурсивної теорії демократії: легітимність закону визначається тим, як він був створений. Закони легітимні, якщо вони є вираженням суспільної думки і волі. Громадська думка формується в результаті дискурсу, який породжує комунікативну взаємодію індивідів. Важливо відзначити значиму роль дискурсу в теорії Хабермаса. Дискурс моралізує і раціоналізує вплив на початкові судження учасників. Дискурс формує ідентичність і цілі громадян, допомагає їм зрозуміти свої законні інтереси. Тому що, як правило, люди часто звертають увагу виключно на власні обставини, сприймаючи наявні переваги свого становища як природні. Згідно Хабермаса, не існує наперед заданої громадської волі. Громадська думка й суспільна воля формується в процесі вільного, аргументованого обговорення, тобто дискурсу, який ведуть громадяни, виробляючи норми спільного життя. Цей дискурс передбачає рівність учасників обговорення. Відкрита дискусія, де всі погляди можуть бути почуті, веде до результату, який всі залучені сторони можуть сприйняти як розумний і прийнятний. Дискусія породжує легітимність і підвищує раціональність рішення, але не гарантує, що це буде єдина правильна, застрахована від помилок відповідь.

За У. Беком, в ХІХ столітті модернізація призвела до розпаду закостенілого в станових підвалинах аграрного суспільства; тепер вона розмиває контури індустріального суспільства, і послідовний розвиток модерну породжує нові громадські конфігурації.

У визначеннях ряду авторів немає єдиної думки про те, що таке модерн і які якісні характеристики йому властиві.

Відмінною рисою сучасного суспільства є глобалізація. На сьогоднішній момент йде потужний процес перебудови всього світового порядку і зростає необхідність нового підходу до усвідомлення спільної долі людства. Процес глобалізації супроводжується розвитком нових соціально-політичних, економічних та ідеологічних тенденцій. Протягом останніх десятиліть світова спільнота переживає ряд стрімких і кардинальних змін. Окремі національні ринки, незважаючи на бар'єри і обмеження, культурні і політичні відмінності, починають утворювати єдиний глобальний маркет.

Розширення ринкових механізмів, практично в усіх країни світу, призвело до якісної зміни ролі держави в національній економіці та появи нових наднаціональних утворень, які визначають розвиток окремих економік, а також всієї світової економіки. Виявилось, що глобалізація – це нестримний і дуже складний процес, хоча іноді він виражається в цілком конкретних фактах, наприклад, в знятті митних обмежень на ряд товарів. Мотивами його є постійний пошук порівняльних переваг у торгівлі, мінімізація витрат у виробництві товарів і послуг через переміщення засобів виробництва в країни з більш дешевою робочою силою, або підвищення інтенсивності праці за допомогою нових комбінацій поділу праці, коли цілі країни постають як окремі департаменти транснаціональної корпорації.

Відмінною рисою глобалізації є те, що вона безпосередньо зачіпає найпотужнішу і надихаючу з ідей ХХ століття – ідею демократії. На думку Е. Гіденса, сьогодні у багатьох випадках, громадяни демократичних країн відчувають розчарування в демократичній системі. Тут мається на увазі те, що люди втратили довіру до політиків, але не до самого демократичного процесу. На наш погляд, сам демократичний процес має можливість породжувати і зміцнювати умови свого існування. За Е. Гіденсом, в демократичних країнах необхідне поглиблення демократії – демократизація демократії. Демократія необхідна на більш високому рівні, ніж рівень окремої держави. Демократизація демократії залежить від потужної культури громадянськості. Однак ринок не здатний породити такого роду культуру. Ареною для втілення таких демократичних переконань, на наш погляд, є громадянське суспільство. Е. Гіденс зазначає: «Ми – перше покоління людей, що живуть в цьому суспільстві (космополітичному), чії контури проглядаються поки досить смутно. Воно трансформує основи нашого традиційного способу життя, де б ми не знаходилися. На даний момент це ще не світовий порядок, який визначається колективною волею

людей». [5, с. 29] Вихід з такого «безсилля» автор бачить в реформуванні тих інститутів, що вже є, або в створенні нових. Процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві, мають складний і багаторівневий характер. Наслідки нових трансформацій мають як позитивний, так і негативний характер, і нам лише в майбутньому вдасться прослідкувати, в чому саме.

У ході порівняльного дослідження праволегітимуючих систем було визначено, що основними принципами легітимації права є народний суверенітет і права людини, які, в свою чергу, забезпечують фундаментальний принцип свободи. Такі моделі характерні для широкого спектру держав. починаючи з лібералізованих Нідерландів і до досить консервативної Великобританії. В той же час ще й досі мають місце доволі екзотичні форми легітимації права, такі, як заснована на традиції японська модель, індустріалізована китайська, авторитарна сингапурська. В статті розглянуто, яким чином можлива реалізація принципів деліберативної демократії або демократичного самозаконотворення громадян в умовах сучасного суспільства. Принципи деліберативної демократії можливі в умовах розвитку публічної сфери, неформального дискурсу громадян по політично релевантним питанням.

Однією з умов успішності демократичного самоврядування є досить високий рівень довіри і солідарності в суспільстві. В рамках національної держави це забезпечується культурною однорідністю, якою, проте, не володіють наднаціональні утворення. У статті проведено аналіз становлення космополітичної демократії, або глобалізація демократії та визначено, що глобалізація демократії залежить від того, наскільки успішно наднаціональні політичні спільноти зможуть створювати загальну політичну культуру.

Також можна стверджувати, що саме дискурсивна етика обґрунтовує можливість існування універсалістської моралі. Але, на нашу думку, становлення цього процесу може зайняти надто багато часу, що не відповідає вимогам сучасності. Адже темпи глобалізації, яка вимагає створення універсальної бази моральних принципів, зростають, а дискурсивна етика вимагає поступових та неспішних кроків. Але, в свою чергу, і сама сучасність не зовсім відповідає вимогам дискурсивної етики. Так, дискурс вимагає існування демократичного суспільства, чого ми не можемо спостерігати у багатьох країнах, у деяких вона знаходиться в стані розвитку, в інших – зовсім відсутня.

Отже, для вирішення існуючої проблеми необхідно розвивати та підтримувати демократію в усіх країнах нашої планети, а також забезпечити універсальним нормам правову підтримку.

### **СПИСОК ДЖЕРЕЛ:**

1. Бауман З. Текучая современность. – СПб.: Питер, 2008. – 240 с.
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
3. Бек У. Что такое глобализация? – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.

4. Бусова Н.А. Модернизация, рациональность и право. – Х.: Прометей-Пресс, 2004. – 351 с.
5. Гидденс Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь. – М.: Весь Мир, 2004. – 120 с.
6. Коэн Дж., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. – М.: Весь Мир, 2003. – 784 с.
7. Хабермас Ю. Спор о прошлом и будущем международного права. Переход от национального к постнациональному контексту // Вопросы философии. – М., 2004. – № 3. – С. 12–18.
8. Хабермас Ю. Политические работы / Сост. А. В. Денежкина; пер. с нем. Б. М. Скуратова. – М.: Праксис, 2005. – 368 с.
9. Харт Х.Л.А. Концепция права. – К.: Сфера, 1998. – 235 с.
10. Хеффе О. Политика. Право. Справедливость. Основоположения критической теории права и государства. – М.: Гнозис, 1994.
11. Фуллер Л.Л. Мораль права. – К.: Сфера, 1999.
12. В. Фурс. Социальная философия. – в непопулярном изложении. – Вильнюс: ЕГУ, 2006. – 184 с.

**Пазынич С. Н.**, канд. филос. наук, проф.,  
**Ёлкина Н. Н.**, студентка,  
 факультет архитектуры, дизайна и изобразительного искусства,  
*Харьковский национальный университет городского хозяйства  
 имени А. Н. Бекетова, Украина*

## **ФИЛОСОФИЯ САКРАЛЬНОЙ АРХИТЕКТУРЫ**

Человек собственной жизненной позицией оказывает существенное влияние на внешний мир, очеловечивая его. Отсюда и возникает потребность в архитектуре. Именно через ее инструментарий выразительно отражаются стремления человека духовно осознать внутренний и внешний мир, представив ее как предмет, в котором он узнает свое имманентное «Я». Архитектура – это «каменная философия» эпохи, в которой красочно отражены всплески человеческой души, его чувства и мысли в игре материальных объемов. Иначе говоря, архитектура раскрывает истину в художественно-чувственном образе и оформлении.

Архитектурный объект – это то, что он говорит, а не то, как он выглядит. Система знаков, своего рода – сообщение. Для сторонников архитектуры как текста это будет чтение, для противников этого подхода – интерпретация.

В. Уайт (W. Whyte) полагает, что «архитектура, на самом деле, не является лишь языком, и здания не могут быть просто прочитаны», «для некоторых авторов, архитектура, как и другие искусства, представляет собой Дух времени. Для других архитектура должна рассматриваться как выражение социального строя или глубинных аспектов культуры. Прочие же будут склонны изучать архитектуру как самодостаточную систему знаков, с собственной грамматикой, синтаксисом и способами передачи смысла».